

Makalenin Geliş Tarihi: 12.03.2021

1. Hakem Rapor Tarihi: 28.03.2021

2. Hakem Rapor Tarihi: 17.04.2021

Kabul Tarihi: 03.05.2021

BITLİS’TE 1919 MECLİSİ MEBUSAN SEÇİMLERİ VE YAŞANAN OLAYLAR (Araştırma Makalesi)

Suat ÖZDAĞ (*)

Öz

Osmanlı Devleti XIX. yüzyıldan itibaren eski gücünü kaybedip dağılma sürecine girmiş, devleti kurtarma arayışları ve demokratikleşme çalışmaları başlamıştır. Bu demokratikleşme sürecinin en önemli aşaması ise 1876 tarihinde ilan edilen Meşrutî yönetim ve Meclisi Mebusanın açılmasıdır. Meclisin açılması beraberinde seçim getirmiş ve hükümetin/yönetimin meclis marifetiyle denetlenmesi sağlanmıştır. Meclis, Birinci Dünya Savaşı sona erdiğinde 21 Aralık 1918 tarihinde Padişah Vahdeddin tarafından kapatıldı. Mondros Mütarekesinden sonra İstanbul Hükümetinin işgallere karşı gerekli direnci göstermemesi ve sessiz kalması halkta huzursuzluğa neden olmuştu. Hükümetin denetlenmesi ve işgalcilerin keyfi davranışlarının engellenmesi için meclis seçimlerinin derhal yapılması Meclisi Mebusanın açılması elzemdi. Millî Mücadele taraftarları meclisin açılması taleplerini İstanbul hükümetine iletti ve seçim yapılması için baskılar arttırıldı. 2 Ekim 1919’da kurulan ve Anadolu’daki Kuvâ-yi Milliyecilerle iyi ilişkiler içinde olan Ali Rıza Paşa hükümeti 9 Ekim 1919’da “Mebuslar Seçimine Mahsus Kararname”yi yayınlarak seçime gitme kararı aldı. Aralık ayının ilk yarısında yapılan seçimler sonucunda 12 Ocak 1920’de savaş şartlarında İstanbul’a ulaşabilen yetmiş iki mebusla meclisin açılışı yapıldı. Ülkenin birçok yerinde çeşitli siyasi çekişmelerin yaşandığı Meclisi Mebusan seçimlerinde, Bitlis Vilayetinde de mebus olmak isteyen kişiler tarafından bazı entrikalar çevrilmiştir. Millî Mücadele taraftarlarının bilinçli yaklaşımları ve Mustafa Kemal Paşanın Bitlis’teki seçimleri yakın takibi sonucu bu entrikalar akim kalmıştır. Özellikle bu olayları planlayan ve Millî Mücadele taraftarlarına iftira atan vali vekili olarak görev yapan Mektupçu Abdulmecid ve ondan sonra göreve getirilen Mektupçu Vehbi Bey bu entrikalar sonucunda görevden alınmışlardır. Bu çalışmada Bitlis Vilayetinde seçimler esnasında yaşanan olaylar arşiv belgeleri ışığında araştırılıp açıklanmaya çalışılmıştır. Bu döneme ait belgeler Genelkurmay Başkanlığı ATESE arşivinden ve Cumhurbaşkanlığı

*) Dr. Öğretmen, Millî Eğitim Bakanlığı, Cumhuriyet Tarihi Ana Bilim Dalı
(e-posta: suatozdag09@gmail.com). ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-9038-2844>

Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivinden temin edilmiştir. Belgelerden elde edilen bilgiler araştırma eserler ile desteklenip çalışma bilimsel bir yöntemle hazırlanmıştır. Bu bilgiler ışığında Bitlis Vilayetinde 1919 yılında yapılan Meclisi Mebusan seçimlerine ait olaylar ve sonuçlar kapsamlı bir şekilde ele alınıp değerlendirilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Meclis, Bitlis, Millî Mücadele, Seçim, Vali.

Elections of the Chamber of Deputies and the Events Occurred in Bitlis

Abstract

The searching for Democratization and efforts for sustaining Ottoman Empire from dissolution started from 19th Century. The most important phase of this democratization was opening of the Chamber of Deputies and Constitutional Monarchy declared in 1876. Opening of the Chamber of Deputies brought along an election and so it was implemented to monitor the government by the Chamber. The Chamber of Deputies acted in a short time was suspended by the Sultan and reopened in 1908. With the beginning of World War 1 in 1914, the Chamber of Deputies acting like the War council was abolished by the Sultan Vahdettin on December 21, 1918. After the Armistice of Mudros, when the invasions started all over Anatolia, reactions and national organizations started to be created by people. Remaining silent of the Government against invasions and accepting whatever the occupants wanted were not acceptable. With the Arrival of Mustafa Kemal Pasha in Samsun the supporters of the National struggle increased their efforts to save the country. For this purpose, while Erzurum and Sivas Congresses were being held, it was essential that the parliamentary elections were held immediately, and the chamber of Deputies was opened in order to monitor the government and to prevent the arbitrary behaviors of invaders. Requests were conveyed to İstanbul Government and the pressure for elections was increased. The Ali Rıza Pasha Government established on October 2, 1919 and having a good relationship with Turkish revolutionaries in Anatolia decided to hold an election by issuing the "Decree for the Election of Deputies" on October 9, 1919. Greeks and Armenians did not participate in the elections held in the first half of December. The Chamber, which Vahdettin did not attend to by claiming his illness, was inaugurated on January 12, 1920, with seventy-two deputies who could reach İstanbul under war conditions. In the elections of Chamber of Deputies, which various political conflicts were experienced in many parts of the country, some intrigues were made by people who wanted to be a deputy in Bitlis Province. As a result of the conscious approach of the supporters of the National struggle and the close monitoring of the elections by Mustafa Kemal Pasha in Bitlis, these intrigues failed. Especially the letterman Abdulmecid, who planned the events and slandered the supporters of the National Struggle and served as the deputy governor, and the letterman Vehbi Bey, who was appointed after him, were dismissed as a result of these intrigues.

Keywords: Chamber, Bitlis, National Struggle, Election, Governor.

Giriş

Bulunduğu konum itibariyle Bitlis, Doğu Anadolu Bölgesi'nin önemli yerleşim yerlerinden birisidir. Tarih boyunca birçok medeniyete ev sahipliği yapmış olan Bitlis şehri, 641 tarihinde Hz. Ömer zamanında bölgenin İslam Orduları tarafından alınmasıyla birlikte İslam hâkimiyetine girmiştir (Darkot, 1979). 1514 tarihinde Osmanlı Devleti hâkimiyetine girene kadar Bitlis'te birçok devlet hâkimiyet kurmuştur. Doğu seferine çıkan Yavuz Sultan Selim, İdris-i Bitlis-i'nin de gayretleriyle yerel beyler, Osmanlı Devleti'ne bağlılıklarını bildirdiler. Bitlis şehri, vilayet sistemine geçildikten sonra Erzurum Eyaleti'nin Muş sancağına bağlı bir kaza iken, 1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı'ndan sonra, bölgenin merkeze bağlılığını kuvvetlendirmek amacıyla 1 Aralık 1878'de vilayet merkezi haline getirildi (Cırık, 2015).

Bitlis vilayeti sahip olduğu stratejik önem ve farklı etnik grupları ihtiva etmesi bakımından yönetilmesi çok zor olan bir şehirdi. Meşrutiyet'in ilan edilmesinde sonra Ermeniler ve Kürtler arasındaki ihtilaf daha da artmaya başladı. Ayrıca batılı devletlerin müdahaleleri ve misyonerlerin faaliyetleri de Bitlis Vilayetinde iyice huzursuzluğa sebep oluyordu. Bitlis'teki kargaşa ve partililik, Ermeni ve Kürt milliyetçiliği, Balkan Savaşları'ndan sonra daha da artmış, Meşrutiyet bu bölgede sükûn yerine karmaşa ve eski düzenin arandığı bir ortam hazırlamıştır. Hükümetin yanlış politika ve icraatları 1914 tarihinde bölgede geniş çaplı bir Kürt ayaklanmasının çıkmasına sebep olmuştur.

Temmuz 1914 tarihinde başlayan Birinci Dünya Savaşına, Osmanlı Devleti Almanya'nın çabaları ve Batılı Devletlerin düşmanca siyaseti sonucunda Rusya'nın 2 Kasım 1914'te Osmanlıya savaş ilan etmesiyle katılmış oldu (Karal, 1999). Kafkasya Cephesi'nde savaş, 1 Kasım 1914 tarihinde Rus ordusunun taarruzuyla başladı. Kasım 1914 tarihinde Erzurum üzerine yaptıkları saldırıda sonuç alamayıp geri çekilen Rus Ordusu, Sarıkamış muharebelerinden sonra 1915 yılında ilerlemeye başladı. Ruslar Nisan 1915 tarihinde başlattıkları saldırı sonucunda Erzurum, Van, Ahlat ve Adilcevaz'ı aldılar. Haziran ayında Tatvan'ı alıp Bitlis boğazına kadar gelen Ruslar, Bitlis'i alamayıp 26 Temmuz'da Tatvan'ı da boşaltarak Ahlat'a geri çekilmek zorunda kaldılar. 1915 Ağustos ayında savaş alanında bir durgunluk yaşandı. Şubat 1916 tarihinde tekrar taarruza geçen Ruslar Ermenilerin de yardımıyla 2-3 Mart 1916 tarihinde şehri işgal ettiler. Rusların 1915 ve 1916 yıllarındaki taarruzu sonucunda yüzbinlerce Bitlis ahali memleketini terk edip güvenli bölgelere göç etmiştir ve yine bu işgal esnasında Bitlis Halkı Ermeniler ve Ruslar tarafından katledilmiştir.

Bitlis'in işgal edilmesi Osmanlı Devleti'ni endişeye sevk etmiş ve tedbir olarak Trakya'da bulunan II. Ordu Bölgeye sevk edilmiştir. II. Orduya bağlı bulunan XVI. Kolordu Komutanlığına Mustafa Kemal Paşa atandı ve Paşa 27 Mart 1916 tarihinde Diyarbakir'e gelerek çalışmalara başladı. Geniş çaplı çalışmalar ve yaptığı incelemeler sonucunda taarruz planını hazırlayan Mustafa Kemal Paşa, bölgede görev yapan 5. Tümen ve Milis Birliklerinin harekât planlarını belirledi. Yapılan hazırlıklardan sonra 1 Ağustos 1916'da Türk ordusu tüm cephelerde başlattığı karşı taarruzla Rusları bölgeden uzaklaştırmakta başarılı oldu ve 8 Ağustos 1916 tarihinde Bitlis, 5 ay 5 gün süren Rus

işgalinden kurtarılmış oldu. 5 ay gibi kısa bir süre işgal altında kalmasına rağmen Bitlis şehri, tahminlerin ötesinde büyük bir yıkıma uğramıştır.

18 Aralık 1917'de Erzincan Mütarekesi'nden sonra Ruslar tarafından boşaltılacak bölgelerde idari teşkilatın kurulması çalışmaları başladı. Bu amaçla bölgeye gönderilecek memurlara, olağanüstü şartlar normale dönünceye kadar aldıkları maaşın bir misli derecesinde ödenek verilecekti. Vilâyât-ı Müstahlasa (Kurtarılmış Bölge) bölgesi savaş sırasında hem nüfus olarak hem de yaşam koşulları anlamında ciddi bir yıkıma uğramıştı. Bu bölgede başta mülteciler olmak üzere açlık, yokluk, sefalet ve yıkım gibi birçok zorluk vardı. Bu zorlukları, 11 Nisan 1918 tarihinde Bitlis'e vali olarak atanan Mazhar Müfit Kansu hatıralarında şehirde insan kalmadığını, harabeye döndüğünü, binlerce mültecinin aç ve sefil bir şekilde geri dönmeye çalıştığını hatta aylarca yemek bulamadıklarını, kendisinin de kenger denilen doğal ot ve mısır ekmeği ile idare ettiğini anlatmaktadır (Kansu, 1997). Kansu'nun anlattığı bu durumu, Mustafa Kemal Paşa 10-21 Kasım 1916 tarihinde Bitlis'i ziyaret ederken şehri "*Pompei Harebelerine*" benzetmesi (Tezer, 1989) çok yerinde bir tespit olmuştu. Birinci Dünya Savaşı'ndan önce bölgenin en önemli ve imar şehirlerinden biri olan Bitlis'i Rus General Maslofski tabiriyle (Maslofski, 1935); "*Bitlis, Bitlis vilâyetinin merkezi ve 40 bin nüfuslu olup geçitin şimal kısmında ve Muş ovasından Siirt tarikle Diyarıbekir ve Musul'a giden yolun üzerinde olan güzel bir şehir...*"; savaşın yıkımından sonra harbeye dönmüş ve Bitlis Valisi Mazhar Müfit Kansu tarafından 20 Eylül 1334 (1918) tarihinde Dâhiliye Nezareti'ne çekilen telgrafta (BOA. DH. MB. HPS., K.21, G.9); "*Bitlis kasabasının altı bin hanesinden yalnız üç yüz kadarı kâbil-i iskân bir halde kalıp diğerleri harab olmuş*" deniliyordu.

Mondros Mütarekesi'nin imzalanmasıyla Doğu Bölgesinde Kürtlerin yaşadığı yerlerin büyük bir bölümünün Ermenilere verilmesi tehlikesi söz konusu olmuştu. Bu nedenle yaşadıkları toprakları ve vatanlarını korumak için harekete geçen Bitlis Halkı da Millî Mücadele etrafında birleşmeye başladı. Bu amaçla 4 Aralık 1918'de İstanbul'da kurulan "*Vilâyât-ı Şarkıyye Müdafaa-i Hukuk-ı Milliye Cemiyeti*" şubesi Müftizade Mahmut Nedim Efendi başkanlığında Bitlis'te de kuruldu. Bitlis'te erkekler arasında bu şekilde teşkilatlanma meydana gelmesinden sonra benzer teşkilatlanmanın kadınlar arasında da oluşturulması için çalışmalar yapılmıştır.

İzmir'in Yunanlılar tarafından işgali edilmesi tüm Anadolu'da olduğu gibi Bitlis'te de çok sert tepkiler ile karşılanmıştır. Bunun yanında Doğu ve Güneydoğu'da birçok ayrılıkçı harekât gösteren İngilizlere karşı gerek ahali gerekse aşiret liderleri karşı çıkmış ve hatta mücadele etmiştir. İngiliz ve Fransızların işgalleri tasvip edilmediği gibi Kuvayı Milliye ruhuyla hareket edilmiştir.

Anavatanı İstanbul'dan kurtarmak, artık hiçbir şekilde mümkün değildi. Padişah ve İstanbul Hükümeti, Anadolu'ya arkasını çevirmişti. 19 Mayıs 1919 tarihinde Samsun'a çıkan Mustafa Kemal Paşa için artık tarihi görev başlamış bulunuyordu. Mustafa Kemal Paşa ve arkadaşları tarafından Millî Mücadele'nin plan ve programını belirten bir nite-likte olan "Amasya Tamimi" 22 Haziran 1919 tarihinde yayınlandı. Daha sonra Erzurum Vilâyât-ı Şarkıyye Müdafaa-i Hukuk-ı Milliye Cemiyeti ve Trabzon Muhafaza-i Hukuk-

1 Milliye Cemiyetinin birlikte tertiplelediği Erzurum Kongresi 23 Temmuz 1919'da gerçekleştirildi. Erzurum Kongresi, toplanış şekli bakımından mahalli bir kongre olmasına rağmen, alınan kararlar bakımından vatanın bütünlüğünü ilgilendiren bir kongre olmuştur (Kırzioğlu, 1993; Atatürk, 1972). Erzurum Kongresi'nin toplanma kararına uyarak birçok ilden olduğu gibi Bitlis'ten de 4 temsilci katılmıştır (Çil, 2005). Bunlar; İsmail Efendi, Emekli Binbaşı Süleyman, Müderris Hafız Mehmed Cemil, Hacırecebzade Hafız Mehmet Hilmi. Heyet-i Temsiliye'ye Bitlis'ten Mutki Aşireti Reisi Hacı Musa Efendi ve Bitlis Sabık Mebusu Sadullah Efendi üye olarak seçildiler (Akbulut, 1990).

Erzurum Kongre kararları tüm ulusa duyurulurken, Mustafa Kemal Paşa da Doğu illerinde kolordu komutanlığı yaptığı sırada tanıdığı bazı aşiret reislerine mektuplar yazma yoluna gitti. Mustafa Kemal Paşa ilk mektubu 10 Ağustos'ta Mutki Aşiret Reisi Musa Bey'e yazdı (Atatürk, 1972; ATASE. ATAZB, K.17, G.22-1). Mustafa Kemal Paşa, 10 Ağustos'ta Bitlis'de Küfrevizade Şeyh Abdübakî Efendi'ye (Atatürk, 1972), 13 Ağustos'ta ise Bitlis Eski Mebusu Sadullah Efendiye (Atatürk, 1972) ve Norşin'li Şeyh Ziyaettin Efendi Hazretleri'ne (Atatürk, 1972) birer mektup göndermiştir. Bu mektuplarda yine bu zatların yaptıkları hizmetler takdir edilmekte olup, Millî Mücadele'nin öneminden bahsedilmekte ve işgallere karşı teşkilatlanmaları istenmektedir.

Erzurum Kongresi ile millî birliğe doğru gidişin ilk adımı başarı ile tamamlanmıştır. Mustafa Kemal Paşa için bundan sonraki en önemli aşama, Millî Mücadele konusunda Amasya Tamimi ile belirlenen ve Erzurum Kongresi ile kabul edilen kararların, bütün Türk milletinin temsilcilerinin katılımıyla oluşturulacak millî bir kongre tarafından kabul edilmesini sağlamaktır. Bu nedenle Sivas Kongresi önemli bir dönüm noktasıydı (Kırsıklı, 1998).

Sivas Kongresi, 4-11 Eylül 1919 tarihleri arasında 38 delegenin katılımıyla gerçekleştirildi. Sivas Kongresi 11 Eylül 1919 akşamı sona ermiştir. Kongrede tüm millî teşekküller tek bir çatı altında toplandı ve tüm millî kuvvetler artık Temsil Heyeti tarafından yönetilmeye başlandı. Sivas Kongresinde alınan kararlar, Erzurum Kongresinin devamı ve kapsayıcısı niteliğinde olup sadece tüm ülkeyi kapsayacak şekilde ulusal bir nitelik kazandırmıştır (Goloğlu, 2008).

Araştırma Etiği

“Bitlis'te 1919 Meclisi Mebusan Seçimleri ve Yaşanan Olaylar” adlı bu çalışma genel olarak Genelkurmay Başkanlığı Askeri Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı (ATASE) ile Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi (BOA) belgelerinden yararlanılarak hazırlanmış olup bazı yerlerde de araştırma eserlerden istifade edilmiştir. Hazırlanan bu çalışmada bilimsel araştırma, akademik ilke ve kurallarına bağlı kalınmıştır.

1. Seçim Kararının Alınması

Heyet-i Temsiliye ülkenin her tarafında, ulusal örgütlenmenin genişletilmesi ve sağlamlaştırılması çalışmalarına devam ediyor, aynı zamanda mebus seçimlerinin yapılmasını sağlamaya ve hızlandırmaya çalışıyordu. Bu konudaki görüşlerini gerekli yerlere bil-

diriyor, bazı kişileri de tavsiye ediyorlardı. Ancak cemiyet adına aday göstermemeyi ilke kabul etmekle beraber, milletvekili olmak girişiminde bulunanların, Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti ilkelerine ve kararlarına sahip çıkmış kişilerden olmasını istiyor ve bu gibi kişilerin, cemiyet adına adaylıklarını kendilerinin koymaları gereğini de belirtiyorlardı (Atatürk, 1972).

Mustafa Kemal Paşa'nın 16 Ağustos 1919 tarihinde İstanbul Hükümetine yazdığı telgrafta "*Bütün temenniler şu merkezdedir ki hükümet, meşru olan cereyanı millîye karşı mümanaatkârlıktan feragatle Kuvayi Milliyeye istinat ve her türlü teşebbüsünde âmeli milliyeyi rehber ittihaz eylesin! Bunun için de mevcudiyet ve iradei milliyeyi temsil edecek olan Meclisi Mebusanın en kısa bir zamanda inikadını temin eylesin*" diyerek, Meclisi Mebusanın toplanması konusundaki zorunluluğu belirtiyordu (Atatürk, 1972). Sivas Kongresi'nden sonra Meclisi Mebusan'ın açılacağı ve bunun için seçim yapılacağı beklentileri Anadolu'da üst seviyeye çıkmıştı. Bu nedenle mebus olabilme çalışmaları da 7 Ekim 1919 tarihli seçim kararnamesinden çok önce başlamıştı.

2 Ekim 1919'da istifa eden Damat Ferid Paşa kabinesinin yerine Millî Mücadele'den yana olan Ali Rıza Paşa kabinesi gelince, 7 Ekim 1919 günlü beyanname gereğince, 9 Ekim 1919'da "*Mebuslar Seçimine Mahsus Kararname*"yi yayınlamış ve bu kararnamayı telgraflarla illere duyurarak seçimlere başlanılmasını emretmişti (Goloğlu, 2008). Ali Rıza Paşa hükümetinin 7 Ekim günlü seçim kararnamesi ve arkasından 1919 yılı için hazırlanan talimatname yayınlanınca bütün Anadolu'da seçimler hemen başlamıştı. 1919 yılına ait bu seçimler 15 vilayet, 35 mülhak liva ve 16 müstakil livada yapılmıştı. Ayrıca seçimler 20 Temmuz 1908 tarihli İntihabat-ı Mebusan Kanun-ı Muvakkati uyarınca yapılmıştı (Karaca, 2004).

Seçimler yukarıda bahsedilen minval üzere yürütölmeye çalışıldı. Mustafa Kemal Paşa ve arkadaşları Millî Mücadele yanlılarının kazanmasını arzu ediyorlardı ancak burada kısmi bir başarı sağlanmış olduğu söylenebilir. Heyet-i Temsiliye'nin tavsiyesi ile kazananlar olduğu gibi tavsiye edip de kazanamayanlar da vardı. Bunun yanında Heyet-i Temsiliye'nin haklarında olumsuz kanaat kullandıklarından da mebus seçilen olmuştu. Bu şekilde seçimlerde ülke genelinde zaman zaman kontrolsüzlük yaşanıyordu (İşık, 2004).

Ülke mebus seçimine giderken Bitlis Vilayetinde idare ve yönetim boşluğu yaşanıyordu. Bu yönetim sıkıntısının en büyük sebebi ehil kişilerin yönetici olarak atanmaması ve yöneticilerin uzun süre görevde kalmamasıdır. Seçim döneminden önce Bitlis'te vali olarak bulunan Mazhar Müfit Kansu'nun 23 Mayıs 1919'da İstanbul hükümeti tarafından görevinden alınmasından sonra boş kalan valilik makamına Ziya Bey (Kansu, 1997) geçici olarak vekil tayin edildi. 4 Mayıs 1919 tarihinde (BOA. MV, K.250, G.146-1) bu göreve atanan Ziya Bey 28 Mayıs tarihinde Bitlis'e çekilen bir telgraftan anlaşıldığı üzere hala görevine gelip başlamamıştır ve ancak Haziran sonunda gelip göreve başlamıştır (BAO. DH. KMS, K.52, G.1-2). Ziya Bey'in gelip göreve başladığını 5 Temmuz 1919 tarihinde XIII. Kolordu Kumandanı Cevdet Bey bir telgraf ile Harbiye Nezareti'ne bildirmiştir (ATAŞE. İŞH, K.18, G.135-1). Ziya Bey sağlık sorunlarını bahane ederek

bu görevde fazla durmaz ve temmuz ayının sonlarında vekâleti Mektupçu Abdülmecid Efendi'ye bırakıp İstanbul'a gitmiştir (BOA. İ. DUİT, K.48, G.52-1,2). Vilayete o günden itibaren Mektupçu Abdülmecid Efendi vekâleten bakmıştır. Bitlis'te valilik makamına vekâlet edenler bu makamı hakkıyla temsil edememiş ve kendi çıkarları doğrultusunda hareket etmişlerdir. Valilerin bu faaliyetleri karşısında bölgede göver yapan ordu kumandanları da rahatsız olmuş ve bölgeye daha yetenekli valilerin gönderilmesini hükümetten talep etmişlerdir. Bu süreçte Bitlis'te valilik makamının hakkıyla temsil edilmediği, acilen yetenekli ve faal bir valinin gönderilmesi gerektiğini XV. Kolordu Kumandanı Kazım Karabekir de Harbiye Nezareti'ne bir telgraf ile bildirmiştir (ATASE. İSH, K.39, G.107-2).

2. Seçimler Öncesi Bitlis'te Yaşanan Olaylar

Bitlis'teki 1919 seçimleri genel olarak sakin geçse de birçok siyasi entrikanın ve çekişmenin yaşandığını yapılan yazışmalardan anlamaktayız. Özellikle kendini Mebus seçtirmek isteyen vali vekilleri Bitlis seçimlerinde birçok olayın yaşanmasına yol açmışlardır.

Bitlis valilik görevini vekâleten sürdüren Mektupçu Abdülmecid Efendi'nin seçim entrikalarını ve yaptığı keyfi davranışları ilk olarak Mardin Mahkeme Azâsı Bitlisli Hulusi tarafından Mardin'den 30 Eylül 1919 tarihinde Anadolu ve Rumeli Müdafaâ-i Hukûk-ı Millîye Heyet-i Temsilîye Reisi Mustafa Kemâl Paşa'ya hitaben çektiği şu telgrafta görmektediriz:

Tarihin emsalini kaydetmediği en nazik bir zamanımızda adl u itidalin amel-i mutlak tanılacağına îtimâden Dâhiliye Nezâreti vilâyetlerden Bitlis mebûsluğuna namzetlik vaz'ı mecbûriyetinde kaldığımı bazı temennîleri de arz ile tecellî-i adalete cüret etmiş idim. Merkezin halî malûmdur. Kendi mebûsluğunu temîn için mütekaddim beyânâtımı neşr ettirmeyen mülhakât kaymakâmlarını daim düşman gibi kazadan kazaya uğratan Bitlis Vali Vekîli Mektupçu Abdülmecid Efendinin hakkaniyetsiz mebûsluk taakkulünde makdur olması lâzım gelse bile şu sırada Bitlis merkezinde mevki-i iktidarda bulunması kanun-u intihâb ve adaleti muhildar başka izahatla şahsıyattan ar eden hükümetin ahlâken sukut etmemiş namusuyla haşrolmuş bir son tebligat bütün takdîrat-ı devletlerine îtimâden menâfi-i vatan, muktezâ-yı adaletin tecellîsini mürüvvet-i vatanperverlerinden intizâr eylerim (ATASE. ATAZB, K.19, G.4-1).

Mektupçu Abdülmecid Efendi'nin yaptığı hukuksuz ve keyfi icraatlar ile hakkında tahkikat başlatıldığı bilgisi XIII. Kolordu Kumandanlığı tarafından 12 Ekim 1919 tarihinde Heyeti Temsilîye'ye çekilen şu şifre telgrafla bildiriliyordu:

...Vali vekâletinde bulunan mektupçu Abdülmecid Efendi mebus olmak ümidiyle takavvi-i memuriyetten istifadeye kıyam ve birçok kaymakam ve müdürleri azil ile yerlerine akraba ve mensubundan kayırmakta olduğundan bunu akim bırakmak ve zat-ı hazretlerice de arzu olunduğu vecihle kendi

mebusluğunu temin etmek için netice-i intihabata kadar intizarın zaruri olduğu. Vali vekili hakkındaki beşinci maddeye dair tahkikat yapılmaktadır efendim. (ATASE. ATAZB, K.7, G.79-1).

Yapılan tahkikat sonucunda Mektupçu Abdülmecid Efendi görevden el çektilir ve yerine Mektupçu Vehbi Bey getirilir. Mektupçu Abdülmecid'den sonra vekâleten valilik görevini yürüten Vehbi Bey'in de seçimlere müdahale etmeye çalıştığını ve kendisini mebus seçtirmek için bir sürü entrika çevirdiğini görmekteyiz. Vali Vekili Vehbi Bey'in entrika çevirdiğini Mustafa Kemal Paşa XIII. Kolordu Erkânı Harbiye Reisi Halid Beyefendi'ye 24 Ekim 1919 tarihinde gönderdiği şu telgraf ile bildiriyordu: *"Bitlis vali vekili Vehbi Beyin intihâb-ı mebûsan mesâtilinde bir takım tesirât yaptığı ve entrikalar çevirdiği yine kendi iş'ârından anlaşılmaktadır. Mumâileyh hakkında taraf-ı âlinizden iş'âratta bulunulmuş olduğunu hatırlıyorum. İzâle-i tesirât için nazar-ı dikkatinizi celp ederim efendim."* Mektupta Mustafa Kemal Paşa dikkatli olmaları konusunda uyarıda bulunuyordu (ATASE. ATAZB, K.12, G.21-2).

XIII. Kolordu Kumandanı Cevdet Bey'in 28 Ekim 1919 tarihinde Harbiye Nezareti'ne çektiği şifreli telgrafta Vehbi Bey ile ilgili şunları söylüyordu:

Halen Bitlis valisi vekâletini ifa eden Mektupçu Bitlisli Vehbi Efendi'nin külli servet sahibi olduğu tevatüren rivayet edilmektedir. Bu zat kendisini mebus çıkarma faaliyetiyle çalışıyor. Belediye riyasetine taraftaratı intihab ettiği gibi akraba ve taallukatından on kişiyi mühim ve muhtelif memuriyetlere tayin etmiştir. İdaresizliği yüzünden Bitlis mülhakatında asayiş pek ziyade muhteldir. Umur-i hükûmet ve mesalih-i amme vaktinde ifa edilemiyor. Jandarma alay kumandanının da becerikli bir zat olmadığı söyleniyor. Bitlis'in ehemmiyetiyle mütenasip asil ve ehil bir vali ile polis ve jandarma heyetlerinin serian ıslahı hususunun temînine müsaade buyurulması ehemmiyetle mâruzdur (ATASE. İSH, K.49, G.22-1,2).

Mustafa Kemal Paşa ve XIII. Kolordu Kumandanı Cevdet Bey şüphelerinde ve ön-görülerinde haklı çıkıyorlardı. Çünkü Vehbi Bey mebus seçilmek için her türlü yola başvuruyordu. Vilayette yaptığı hukuksuzlukların yanı sıra hükümete ve Temsil Heyeti'ne çektiği telgraflarla diğer mebus adaylarına bir sürü iftira atıp ithamlarda bulunuyordu. Vehbi Bey, 4 Kasım 1919 tarihinde hükümete çektiği telgrafta mebus adayları Sabık Mebus Sadullah Efendi ve akrabası Nüfus Müdürü Resul Sıtkı Bey'in 1914 Kürt isyanına karıştıkları ve Dîvan-ı Harp'çe müebbet nefye mahkûm edilmiş iken seferberlikteki aftan bil-istifâde yakayı kurtardıkları, seçim tebligatına uygun olmayıp hiçbir salahiyetlerinin olmadığını, hukuk-ı medeniyeden sakıt olduklarını uzun uzun yazıp bunların halkça da istenilmemesine rağmen cebren mebus seçtirilmek istenildiğini söylüyordu (ATASE. İSH, K.49, G.27-3). Yine 14 Kasım 1919'da hükümete çektiği bir diğer telgrafta ise Vehbi Bey; belediye reisinin istifa ettiği, Sadullah ve Resul Beylerin askerlerin de desteğiyle halkı tehdit ettiğini, askerlerin beyanname dağıttığını, gece evine silahla ateş edildiği ve ailesinin can güvenliği olmadığı için kendisinin başka bir vilayete mektupçu olarak verilebileceğini dile getiriyordu (ATASE. İSH, K.49, G.27-1,2). Vehbi Bey'in evinin çevre-

sinde gece vakti silah atıldığı iddiası XIII. Kolordu tarafından soruşturulmuş olup hiçbir sonuç elde edilememiş ve durum rapor edilmiştir (ATASE. İSH, K.347, G.80-1).

Vehbi Bey'in mebus seçilmek için yaptığı entrikalar arasında Bitlis Müdafaâ-i Hukûk Cemiyeti'nin çalışmalarına engel olup azalarını haksız yere memuriyetten aldığı XIII. Kolordu Kumandanı Cevdet Bey 3 Kasım 1919 tarihinde Temsil Heyeti'ne ve Mustafa Kemal Paşa'ya çektiği şu telgrafla şöyle diyordu:

Bitlis Müdafaâ-i Hukûk Cemiyeti'nin efrâdı azdır. Bitlis valisi vekili cemiyet âzâsının teksirine mâni oluyor. Cemiyet âzâsından evkâf başkâtibi Hacı Hüseyin Efendi'nin bilâ tahkikat memuriyetten azli meclîs-i idâre başkâtibinin rızası olmaksızın bir nâhiye müdüriyetine ansızın tahvîl-i memuriyet ettirilmesi, intisâb edecekleri de ürkütmüştür. İstanbul'daki Vilâyât-ı Şarkîye Müdafaâi Hukûk Cemiyeti Reisi Nedim Efendi de intihâbat işlerine karışmaktadır. Vali vekili Vehbi Bey kendisi mebûs olabilmek için her türlü gayr-i meşrû vesâite mürâcaat ediyor. İkinci fırka kumandan vekili kaymakâm Ali Bey ile mebûs-u sâbık Sadullah Bey'in Kürtlük cereyânına taraftar olduğu hakkında şikâyette bulunmuştur. Hâlbuki Ali Bey'in bu gibi hususatta katiyen alâkası yoktur. Vali vekilinin maksadını tervîc etmemesi yüzünden ileri gelme bir iğbirâr netîcesinden başka bir şey değildir. Vali vekilinin tebdîli ehemmiyetle nezârete yazılmıştır. Bedirhânilerin Siirt livâsında faaliyetleri meşhuddur. Bu sırada bu tebeddül pek mühimdir. Arz-ı malûmât olunur. Mektupta Vehbi Bey'in görevden alınması gerektiği ifade edilmiştir (ATASE. ATAZB, K.12, G.21-3).

Bu telgraf üzerine Mustafa Kemal Paşa 7 Kasım 1919 tarihinde Harbiye Nâzırı Cemal Paşa'ya şu telgrafi çekerek Vehbi Bey'in görevden el çektilmesini istiyordu: "Mütevâliyen vürûd eden malûmâta nazaran Bitlis vali vekili Vehbi Bey bir an evvel işten el çektilmesi lüzûmu tahakkuk eylemektedir. İleride münâsib bir zat bulununcaya kadar defterdârın veya Siirt mutasarrıfının tevkiî olunması mümkündür. İcra-yı îcâbına delâletleri müsterhamdır." (ATASE. ATAZB, K.12, G.21-4)

Yine XIII. Kolordu tarafından 13 Kasım 1919 tarihinde Dâhiliye Nezareti'ne çekilen bir telgrafta; "Hizan Kaymakamı Ziya Bey'in vali vekilinin yaptığı kanunsuzluklara tahammül edemeyerek istifa ettiğini" bildiriliyordu (ATASE. İSH, K.49, G.25-1,2). Kendi yakınlarını çeşitli makamlara getiren Vehbi Bey, bir akrabasını da Şırnak Kaymakamlığı'na atamıştır. Bunun üzerine XIII. Kolordu Kumandanı Cevdet Bey 17 Kasım 1919 tarihinde Harbiye Nezareti'ne şu telgrafi çekip Vali vekilinin görevden derhal el çektilmesini istemiştir:

Şırnak Kaymakamlığı'na Bitlis Vali Vekili Vehbi Bey'in eniştesi Siirt livâsı Tahrirat Müdürü Ferhad Efendi'nin inha edildiği haber alınmıştır. Vali vekili mebus olmak için mütemadiyen taraftarlarını şuraya buraya tayin etmektedir. Hatta Bitlisli Tahir'in katili olan Hizanlı Şeyh Selahaddin hakkında adliyece çıkarılan ihzar tezkeresini bu maksatla sürüncemede bırakmaktadır. Evvelce arz edildiği vecihle Bitlis vilâyetine asil ve ehil bir vali-

nin serian gönderilmesi ve o vakte kadar mektupçunun işten el çektilererek vekâletin defterdara tevdi elzemdir. İngiliz mıntika-i nüfuzuna doğrudan doğruya muttasıl olan Şırnak kazasında vali vekîlinin himaye-gerdesi ve akrabası olan Ferhad Efendi'nin tayininin kolorduca münasip görülemediği ve bu babda Dâhiliye Nezâretinin nazar-ı dikkatinin celb edilmesi mâruzdur. (ATASE. İSH, K.52, G.50-1).

Vehbi Bey sadece bu telgraflarla yetinmemiştir. Yaptığı oyunların yavaş yavaş ortaya çıktığı ve bu bilgilerin Mustafa Kemal Paşa'ya bildirildiğini öğrenince hemen Paşa'ya bir telgraf çekmiştir. Sivas'ta Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti Temsil Heyeti'ne 19 Kasım 1919'da çektiği bir telgrafta aday olarak gösterilen Sadullah Bey'i kötülerken, kendi ihtiraslarını gizlemek için başka isimler zikrederek bunların aday gösterilmesi tavsiyesinde bulunuyordu (ATASE. ATAZB, K.12, G.21-1).

Mustafa Kemal Paşa ve XIII. Kolordu tarafından hükümete çekilen telgraflar sonuç vermişti. Mustafa Kemal Paşa 20 Kasım 1919'da Diyarbakır'da XIII. Kolordu Kumandanı Cevdet Bey'e çektiği telgrafta hükümet tarafından valinin görevden el çektilerildiğini bildiriyor ve durumun valiye tebliğ edilmediğini soruyordu (ATASE. ATAZB, K.12, G.21-5). XIII. Kolordu Kumandanı Cevdet Bey de 22 Kasım'da Mustafa Kemal Paşa'ya verdiği cevapta; Bitlis vali vekîline işten el çektilerildiğini ve yerine defterdarın vekil olarak tayin edildiğini bildiriyordu (ATASE. ATAZB, K.12, G.21-5).

İstanbul hükümeti Vehbi Bey'i görevden alıp yerine Defterdar Vasfi Bey'i atadıktan sonra olayları araştırma yoluna gitmiştir (ATASE. ATAZB, K.12, G.21-2,7). İstanbul hükümeti, 24 Kasım 1919 tarihinde XIII. Kolordu Kumandanlığı'na gönderdiği telgrafta (ATASE. İSH, K.198, G.219-1,2); Bitlis seçimleri ile ilgili iddiaların araştırılması, vilayette görevli bazı subayların bu işlere müdahil olmasını engellemesi ve tahkikat yapması için XIII. Kolordu Kumandanlığı'na emir verdi (ATASE. İSH, K.49, G.40-1). Bu emir üzerine harekete geçen XIII. Kolordu Kumandanlığı, bu konunun araştırılması için İkinci Fırka Erkân-ı Harbiye Binbaşısı Hayri Bey Bitlis'e gönderilmiş (ATASE. İSH, K.205, G.213-1) ve yaptıkları tahkikat neticesinde; durumun hükümete bildirildiği gibi olmadığını, vali vekili tarafından yanlış bilgiler yazıldığı, Vehbi Bey'in kendisini mebus seçtirmek için bu entrikaları çevirdiğini ve iddia edilen durumları ispat edecek herhangi bir delilin mevcut olmadığını belirten bir rapor hazırlayıp 2 Aralık 1919 tarihinde Harbiye Nezareti'ne göndermiştir (ATASE. İSH, K.49, G.42-2,3; ATASE. İSH, K.199, G.97-1,2).

3. Mustafa Kemal Paşanın Seçim Sürecini Takibi

Seçim süreci Bitlis'te başladığı zaman entrikalar bu şekilde devam edip giderken Mustafa Kemal Paşa ve Müdafai Hukuk taraftarları da seçimleri yakından takip etmekte ve Millî Mücadele taraftarı kişilerin seçilip meclise gitmesi çabası içerisindeydi. Bu minvalde 9 Kasım 1919 tarihinde Mustafa Kemal Paşa tarafından Bitlis Müdafaa-i Hukûk Cemiyeti Heyet-i Merkezîyesi Riyâseti'ne ve Bitlis'te Heyet-i Temsilîye âzâsından Sadullah Beyefendi'ye hitaben çekilen telgrafta Cemiyet adına mebus adayı olup, bu kişile-

rin selahiyeti ve seçilme durumu hakkında acil bilgi verilmesi talep ediliyordu (ATASE. ATAZB, K.19, G.180-1).

Bitlis'te bulunan Mutki aşiret reisi ve Millî Mücadele taraftarı Musa Bey, 15 Kasım 1919 tarihinde Rumeli ve Anadolu Müdafaâ-i Hukûk-ı Millîye Cemiyeti Umûm Bitlis Heyet-i Temsiliyesi Azâsı Musa namıyla Rumeli ve Anadolu Müdafaâ-i Millîye Heyet-i Temsîlîye Reisi Mustafa Kemâl Paşa Hazretleri'ne hitaben çektiği telgrafta umum efkâr hakkında bazı bilgiler verdikten sonra seçimlerde nasıl bir yol izleyeceklerini soruyordu:

1. Mutki, Huyut ve Sason, Bitlis, Muş ve etrafı umûm aşâir ve efrâd müt-tehiden padişahımız efendimiz hazretlerinin zîr-i hilâfetinde ve camiâ-yı İslâmiye ve Osmâniye'de kalmaktan gayrı fikir takip olunmuyor.
2. Başka tarafların olduğu gibi dinimizi ve vatanımızı İngiliz ve sairin li-rasıyla mübâdele etmek bizim için kâbil değildir. Allah ve Peygamber ve padişahımızı bilir ve Müdafaâ-i Millîye Heyet-i Temsiliyesinin emrine tabi, hiçbir ihanet ve tefrikaya tabi olmuyoruz.
3. Mebûs intihâbâtı hitam üzere ise de şu kaç gün esbâb-ı tehîri Bitlis kâzâ-sını bazı zamanlar cereyân eden ve haricen vaki olan müdafaâ ile güya kongrede sarîh bir iki adama rey aldırma teşebbüsâtların şüyuâtı istimâ edilmiştir. Hâlbuki hal-i hazırda kongreye muhâlif bir şahsı bile tasavvur edemiyorum. Hakikaten kongrece tercih edilecek üzere adam varsa isimle-rinin sür'at-i irâdesi. (ATASE. ATAZB, K.19, G.188-1,2).

Bu telgraflardan da anlaşıldığı üzere seçimlerde Millî Mücadele taraftarlarının kazanması herkesçe arzu edilmiştir fakat ne Mustafa Kemal Paşa ve Heyet-i Temsiliye tarafından ne de mahalinde bulunan Müdafai Hukuk Cemiyetleri tarafından seçimlere herhangi bir müdahale olmamıştır. Ayrıca herhangi bir şahsın kazanması yönünde bir yönlendirme ve seçirme gibi bir durum söz konusu değildir.

Seçimlerde Heyeti Temsiliye'nin müdahale ettiği, Van ve Bitlis'te istediği şahısları seçtiği dedikodusu çıkarılmış olup, Erzurum Heyeti Merkeziyesi tarafından 16 Aralık 1919 tarihinde Temsil Heyeti'ne çekilen bir telgraf ile bu illerdeki mebusların istifa etmesi istenince; Heyeti Temsiliye'den 3 Ocak 1920 tarihinde Erzurum Heyeti Merkeziyesi'ne hitaben bir telgraf çekilerek bu dedikoduların yersiz ve mesnetsiz olduğu uyarısı yapılmıştır. Gönderilen telgraf şöyleydi:

Van'dan Mazhar Müfit Bey ile Mebus-u Sabık Asaf Beylere intihab için Heyet-i Temsiliye'den hiçbir müdahale yapılmamıştır. Esasen bu intihabat-ta takip ettiğimiz bu yoldadır ve bunda sebat ediniz. Mazhar Müfid Bey istifa etmiyor. Bizzat vaki olan teşebbüsüyle hiçbir tesire tabi olmayalar intihab olunmuş olduğuna göre istifasını talep etmeniz doğru değildir. Bitlis mebuslarına gelince buna Müftizade Sadullah ve Nüfus Müdürü Resul Beylerdir tamamen mahallesince malum ve müntehab zevattır efendim. (ATASE. ATAZB, K.22, G.48-1).

4. Seçim Sonuçları

Yapılan seçimlerin sonucunda son Osmanlı Meclis-i Mebusanı'na Bitlis'ten Müfti-zade Sadullah Efendi ve Nüfus Müdürü Resul Sıddık Beyler seçildiler. Bu beylerin mebus seçildiklerine dair telgraf Bitlis Vali Vekili Vasfi Bey tarafından 2 Ocak 1920 tarihinde Ankara'daki Hey'et-i Temsiliye Riyaseti'ne çekilmiştir (ATASE. ATAZB, K.19, G.242-1). Bu sonuç üzerine 3 Ocak 1920 tarihinde Mustafa Kemal Paşa Bitlis'te Heyet-i Temsiliye azâsından Mebûs Sadullah Beyefendi'ye hitaben yazdığı telgrafta; *“Teâtî-yi efkâr edilmek üzere Kânunusaninin beşinci gününden itibaren Ankara'yı teşrîfinizi ricâ ederiz efendim.”* (ATASE. ATAZB, K.28, G.2-2,3) diyor ve Bitlis'ten seçilen mebusları Ankara'ya davet ediyordu.

Heyet-i Temsiliye Azâsı Sadullah Bey Mebûs seçildiği için münhal kalan vilayet azalığına Küfrevizâde Şeyh Nesim Efendi'nin seçildiği bilgisi 3 Ocak 1920'de Bitlis Müdafaâ-i Hukûk Cemiyeti Heyet-i Merkezîyesi Reisi Hakkı Bey tarafından Mustafa Kemal Paşa'ya bir telgraf ile bildiriliyordu (ATASE. ATAZB, K.28, G.2-1). Bu bilgiyi alan Mustafa Kemal Paşa 3 Ocak'ta Küfrevizâde Şeyh Nesim Efendi'ye çektiği telgrafta bu durumdan büyük memnuniyet duyduğunu belirtip Küfrevizâde Şeyh Nesim Efendi'yi tebrik etmiş ve Ankara'ya davet etmiştir (ATASE. ATAZB, K.28, G.2-2).

Mustafa Kemal Paşa, Bitlis'ten seçilen mebuslara bir tebrik telgrafı çekmiştir (İşık, 2004). Çekilen bu tebrik telgrafına cevaben Bitlis Mebusu Resul Sıddık Bey de Mustafa Kemal Paşa'ya hitaben 10 Ocak 1920 tarihinde şu telgrafı göndermiştir: *“Tebrikinize arz-ı teşekkür ile takdîm-i ta'zimât eder ve milletin tahlisi için arzu-yu millîye muvâfık bir sûrette çalışılacağı ve bu hususta îcâb edecek her türlü fedakârlıktan çekinmeyeceğimi arz eylerim efendim.”* (ATASE. ATAZB, K.22, G.148-1).

18 Aralık 1919'a kadar Sivas'ta kalan ve Millî Mücadele'yi buradan yürüten Mustafa Kemal ve Temsil Heyeti, seçimler sonuçlanıp vekiller yavaş yavaş İstanbul'a doğru yola çıkmaya başlayınca, 18 Aralık 1919 Perşembe günü sabahı, Sivas'tan ayrıldı ve Ankara'ya doğru yola çıktı. Mustafa Kemal Paşanın Ankara'ya gidişini Sivas Valisi bir telgrafla Dâhiliye Nezareti'ne haber vermiştir (Goloğlu, 2008).

Sonuç

Uzun tarihi geçmişi ve bulunduğu konum itibariyle birçok medeniyete ev sahipliği yapan Bitlis vilayeti, farklı etnik grupları ihtiva etmesi bakımından yönetilmesi çok zor olan bir şehirdi. Birinci Dünya Savaşında Rus işgaline uğrayan şehir, Ruslar tarafından yakılıp yıkıldığı gibi Ermeni çetelerinin öncülüğünde binlerce Müslüman ahali katledilmiştir. Katliamdan kaçan yüzbinlerce Müslüman Bitlisli ise güvenli bölgelere göç etmiş ve birçoğu bir daha memleketine geri dönememiştir. Mustafa Kemal Paşa XVI. Kolordu Komutanı olarak bölgeye gelmiş ve Bitlis'i Ruslardan geri almıştır. Bitlis uğradığı bu işgal sonucunda bir daha eski durumuna kavuşamamıştır.

Mondros Mütarekesinden sonra Bitlisinde içinde bulunduğu doğu bölgesinde Ermeni Devleti kurma tehlikesi belirince Bitlis halkı hemen teşkilatlanmış ve Millî Mücadele

etrafında toplanmıştır. Bu amaçla Millî Mücadele hareketine her türlü desteği verdiği gibi Erzurum ve Sivas Kongrelerine katılım sağlamıştır. Temsil Heyetinin özellikle Meclisi Mebusanın açılması hususundaki talebi İstanbul Hükümetince kabul görmüş ve 9 Ekim 1919 tarihinde yayınlanan kararname ile mebus seçimleri resmen başlamıştır. Resmi kararnameden önce Bitlis'te ve Millî Mücadele taraftarları arasında seçim çalışmaları başlamış olup başvurular yapılmıştır.

Bitlis'te seçim sürecinde yaşanan en büyük sıkıntının temelinde asil ve ehil yöneticilerin olmaması, vilayetin vekil valiler ile yönetilmesidir. Vekâlete bakan kişilerin ise kendi çıkarları doğrultusunda hareket edip akrabalarını kayırma handikapı durumu daha da güçleştirmiştir. Özellikle valilik görevine vekaleten bakan Mektupçu Abdülmecid ve Mektupçu Vehbi Beyler kendilerini mebus seçtirmek için her türlü siyasi oyuna başvurmuşlardır. Belgelerden edindiğimiz bilgiler doğrultusunda valilik görevine vekalet eden bu şahıslar, şahsi ikballeri için memlekette çeşitli asayiş olayları çıkarıp başkalarına iftira atarken, bir yandan da Millî Mücadele taraftarlarının çalışmalarına engel olmaya çalışmışlardır. Bunların bu entrikaları bölgedeki XIII. Kolordu Kumandanlığı tarafından yakından takip edilirken, Mustafa Kemal Paşa da Bitlis'te yaşanan olayları kaygıyla izleyip çeşitli tedbirler almıştır.

Bölgeden gelen raporlar ve telgraflar sonucunda bu vali vekilleri görevden alınırken, Bitlis Müdafai Hukuk Cemiyeti de Millî Mücadele taraftarlarının kazanması için çaba harcıyordu. Yapılan seçimler sonucunda Millî Mücadele taraftarları olan Müftizade Sadullah Efendi ve Nüfus Müdürü Resul Sıddık Beyler mebus olarak seçilmiştir. Bu seçim sonucunda Mustafa Kemal Paşa mebuslara birer telgraf çekerek onları tebrik etmiş ve meclis çalışmalarına katılmaları için bir an önce Ankara'ya gelmelerini istemiştir.

Kaynakça

Araştırma Eserler

- Akbulut, D. A. (1990, Mart 12). Heyet-i Temsiliye nasıl teşekkül etti? *Atatürk Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü Dergisi*, 1, 48-64.
- Atatürk, M. K. (1972). *Nutuk*. İstanbul: Milli Eğitim Basımevi.
- Cırık, B. (2015). *II. Meşrutiyet döneminde Bitlis sancağı (1908-1914)*. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Sakarya: Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Çil, Y. (2005). *Erzurum Kongresine katılan delegeler*. Ankara: Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları.
- Darkot, B. (1979). *Bitlis*. İstanbul: İslam Ansiklopedisi 2.
- Goloğlu, M. (2008). *Milli mücadele tarihi, Erzurum Kongresi 2*. İstanbul: İş Bankası Yayınları.
- İşık, S. (2004). *Birinci dönem TBMM'de Bitlis milletvekilleri*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Erzurum: Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

- Kansu, M. M. (1997). *Erzurum'dan ölümüne kadar Atatürk'le beraber, 1*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Karaca, N. (2004). *Son Osmanlı Meclis-i Mebusan seçimleri*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Karal, E. Z. (1999). *Osmanlı tarihi, İkinci Meşrutiyet ve Birinci Dünya Savaşı (1908-1918), IX*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Kırzioğlu, M. F. (1993). *Bütünüyle Erzurum Kongresi, 1*. Ankara: Kültür Yayınları.
- Kısıklı, E. (1998). Sivas Kongresinin Milli Mücadelede kamuoyu oluşturmasındaki önemi. *Ankara Üniversitesi TİTE Atatürk Yolu Dergisi, 1*, 26-43.
- Maslofski, G. (1935). *Umumi Harpte Kafkas Cephesi eserinin tenkidi*. (Çev. Mütেকait Kaymakam Nazmi). Ankara: Genelkurmay Başkanlığı.
- Tezer, Ş. (1989). *Atatürk'ün hatıra defteri*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.

Genelkurmay Başkanlığı Askeri Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı (ATASE):

ATASE. ATAZB. (K.12, G.21-1).	ATASE. ATAZB. (K.28, G.2-2,3).
ATASE. ATAZB. (K.12, G.21-2).	ATASE. ATAZB. (K.7, G.79-1).
ATASE. ATAZB. (K.12, G.21-2,7).	ATASE. İSH. (K.18, G.135-1).
ATASE. ATAZB. (K.12, G.21-3).	ATASE. İSH. (K.198, G.219-1,2).
ATASE. ATAZB. (K.12, G.21-4).	ATASE. İSH. (K.199, G.97-1,2).
ATASE. ATAZB. (K.12, G.21-5).	ATASE. İSH. (K.205, G.213-1).
ATASE. ATAZB. (K.17, G.22-1).	ATASE. İSH. (K.347, G.80-1).
ATASE. ATAZB. (K.19, G.180-1).	ATASE. İSH. (K.39, G.107-2).
ATASE. ATAZB. (K.19, G.188-1,2).	ATASE. İSH. (K.49, G.22-1,2).
ATASE. ATAZB. (K.19, G.242-1).	ATASE. İSH. (K.49, G.25-1,2).
ATASE. ATAZB. (K.19, G.4-1).	ATASE. İSH. (K.49, G.27-1,2).
ATASE. ATAZB. (K.22, G.148-1).	ATASE. İSH. (K.49, G.27-3).
ATASE. ATAZB. (K.22, G.48-1).	ATASE. İSH. (K.49, G.40-1).
ATASE. ATAZB. (K.28, G.2-1).	ATASE. İSH. (K.49, G.42-2,3).
ATASE. ATAZB. (K.28, G.2-2).	ATASE. İSH. (K.52, G.50-1).

Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi

- BAO. DH. KMS. (K.52, G.1-2).
- BOA. DH. MB. HPS. (K.21, G.9).
- BOA. İ. DUİT. (K.48, G.52-1,2).
- BOA. MV. (K.250, G.146-1).